

sified because fall beyond the scope of classification into direct and indirect. It is doubtful that such an approach to evidence classification could be thought as well-reasoned. Finally, we draw to the conclusion that the basis for classification into direct and indirect evidence could not count neither fact at issue nor major fact.

Summing it up, we consider that the basis for classification is a relation between evidence and every concrete circumstance to be proved. The ground for classification into direct and indirect evidence serves the presence or absence of tie between the meaning of evidence and circumstances to be proved.

Key words: evidence procedures, direct evidence, indirect evidence, grounds for classification.

Стаття надійшла 05 травня 2014 р.

УДК 343.133:343.135

**С. О. Сорока,
Р. М. Римарчук**

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ

Розглянуто актуальні питання кримінального процесу, що виникають під час використання правового інституту приватного обвинувачення. Проведення досудового розслідування в кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення сприятиме швидкому, повному та неупередженому розслідуванню і судовому розгляду цієї категорії справ. З метою забезпечення захисту порушеного права потерпілого в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення запропоновано розширити участь прокурора.

Ключові слова: кримінальне провадження, потерпілий, приватне обвинувачення, прокурор.

Постановка проблеми. Розвиток України як незалежної, правової держави спрямований на поступову демократизацію суспільства, встановлення правових основ формування державності, дотримання правопорядку і принципу законності. Людина є вищою соціальною та політичною цінністю. Держава покликана утвердити гуманістичні засади, забезпечити і захистити свободу, честь і гідність людини. Так виникає необхідність у розширенні диспозитивних засад осіб, що потрапляють у сферу кримінально-процесуальних правовідносин, особливо в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Стан дослідження. Окремі аспекти кримінального провадження у формі приватного обвинувачення досліджували такі вчені: В. Воронін, М. Гошовський, О. Кучинська, В. Маляренко, О. Михайленко, М. Михеєнко, В. Навроцька, В. Нор, В. Юрчишин і ін.

Метою цієї статті є розгляд окремих питань кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Виклад основних положень. Згідно із Кримінальним процесуальним законодавством України, передбачена можливість реалізації функції обвинувачення у публічному та приватному порядку. В. Т. Нор зазначає, що оскільки норми кримінального права реалізуються у кримінально-процесуальній формі (з допомогою кримінального процесу), то переважність принципу публічності (засади державності) для кримінального процесу є неминучою і доцільною. Держава не може бути осторонь того, що нехтуються встановлені нею кримінально карані заборони, – вчиняються кримінальні правопорушення, якими порушуються встановлений правопорядок (у широкому розумінні) і охоронювані її законами права та інтереси громадян чи їх колективних формувань, і віддавати на розсуд останніх – звертатися до держави (її органів) за захистом порушеного права чи утриматися від цього [1]. За вчинення кримінального правопорушення особа повинна бути притягнута до кримінальної відповідальності, тому держава зобов'язала уповноважені нею органи – прокурора, слідчого – в межах їхньої компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила (ст. 25 КПК України). Проте, як вказує В. Т. Нор, за вчинення деяких злочинних посягань на права та законні інтереси фізичних осіб законодавець повинен зважати на думку потерпілого щодо притягнення до кримінальної відповідальності і покарання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [1]. Так, у ст. 25 КПК України виключенням засади публічності є випадки, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого. В. Т. Нор зазначає, що так законодавець надає можливість потерпілому від кримінального правопорушення на власний розсуд вирішити питання: чи звертатись йому до держави (суду чи правоохоронних органів) за захистом порушеного права, вимагаючи притягти винну особу до кримінальної відповідальності, чи врегулювати кримінально-правовий спір на

основі взаємопорозуміння або залишити діяння винного без реакції. У таких випадках законодавець надає перевагу приватному (потерпілому) інтересу перед публічним [1]. Інститут приватного обвинувачення є однією з найдавніших форм організації кримінально-процесуальної функції захисту прав і свобод людини, історичною першоосновою зародження та розвитку обвинувачення [2, с. 51]. О. Михайленко зазначає, що приватне обвинувачення виникло раніше від публічного, пройшло у різних країнах складний шлях зародження і розвитку і продовжує удосконалюватися, реформуватися на сучасному етапі державотворення та суспільного розвитку [3, с. 40]. Це стосується й України. Інститут приватного обвинувачення згадувався в Статуті кримінального судочинства 1864 року, отримав подальший розвиток у кримінально-процесуальному законодавстві союзних республік 1922–1927 рр. і Основ кримінального судочинства Союзу РСР, був збережений у КПК 1960 р. і 2012 р. У КПК України 1960 року (ст. 27) було передбачено, що справи про злочини, передбачені ст. 125, ч. 1 ст. 126, ст. 356 КК України щодо дій, якими заподіяно шкоду правам і інтересам окремих громадян, порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, якому і належить у такому разі підтримувати обвинувачення. Ці справи порушувались суддею, дізнання і досудове слідство в них не провадилося. У разі примирення потерпілого з обвинуваченим, підсудним справи закривалися. Примирення могло статися лише до виходу суду в нарадчу кімнату до постановлення вироку. Особливістю кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, згідно із КПК України, є те, що законодавцем передбачено проведення досудового розслідування за такою категорією справ. Прокурор і слідчий в межах своєї компетенції зобов'язані розпочати досудове розслідування, але підставою в такому випадку є лише заява потерпілого, тобто активна роль належить не прокурору, слідчому, а особі, яка звертається із заявою про вчинення щодо неї кримінального правопорушення. Отже, заява (повідомлення) потерпілого, як правило, є єдиним законним приводом для початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, яка визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, або яка через хворобу, фізичні або психічні вади чи з інших поважних причин не може сама подати заяву, її може подати законний представник цієї особи. На нашу думку, означена позиція законодавця є правильною, оскільки коли справи приватного обвинувачення порушувались тільки судом, то виникало багато дискусійних питань щодо

розгляду цих заяв органом дізнання (як правило, міліцією). Особи із заявами про вчинення щодо них злочинів цієї категорії нерідко звертались не в суд, як це було передбачено законом, а до міліції. Органом дізнання, як правило, ухвалювалося рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, матеріали осідали в архівах, замість того, щоб бути направленими в суд для розгляду по суті.

Відповідно до ч. 1 ст. 92 КПК України обов'язок доказування обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України), крім обов'язку доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на слідчого, прокурора та, в установленому КПК випадках, – на потерпілого. Цим положенням усунено питання щодо покладення тільки на приватну особу повноти всіх обов'язків обвинувача, яка відповідно до закону не мала повноважень із збирання доказів у зв'язку із відсутністю професійних і інших можливостей. Не врегульовано законодавством було і питання щодо захисту прав потерпілого у разі вчинення щодо нього кримінального правопорушення невідомою особою. Під час звернення потерпілим зі скаргою до суду було передбачено обов'язкове встановлення особи, тобто потерпілий в скарзі мав вказати дані про особу, яка притягується до кримінальної відповідальності. Тобто недосконалість законодавства і не завжди правильна практика його застосування сприяли значному обмеженню прав громадянина щодо захисту його законних прав, порушених учиненням злочинних дій у справах приватного обвинувачення. Проведення досудового розслідування в кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення сприятиме швидкому, повному та неупередженому розслідуванню і судовому розгляду окресленої категорії справ, сприятиме можливості в кожному випадку встановити особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, щоб притягнути її до відповідальності, а особа, стосовно якої було вчинено кримінальне правопорушення, зможе повною мірою захистити свої порушені права.

Відповідно до ч. 1 ст. 477 КПК України кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених у п. 1, 2, 3 ч. 1 ст. 477 КПК України. Заяву про вчинення кримінального правопорушення потерпілий має право подати упродовж строку давності притягнення до кримінальної відповідальності. Крім того, у п. 1 ч. 1 ст. 477 КПК України вказаний перелік статей Кримінального кодексу (далі –

КК) незалежно від суб'єкта їх учинення; в п. 2 ч. 1 ст. 477 КПК України вказаний перелік статей КК України, щодо яких може бути розпочате кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, якщо вони вчинені чоловіком (дружиною) потерпілого; у п. 3 ч. 1 ст. 477 КПК України вказаний перелік статей КК України, щодо яких може бути розпочато кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, якщо вони вчинені чоловіком (дружиною) потерпілого, іншим близьким родичем чи членом сім'ї потерпілого, або якщо вони вчинені особою, яка щодо потерпілого була найманим працівником і завдала шкоду винятково власності потерпілого. На відміну від КПК України 1960 року, перелік статей, щодо яких може бути розпочато кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, значно розширений. Позитивним у цьому є те, що особа зможе сама захищати свої порушені права, що повною мірою відповідає вимогам Конституції про те, що кожен має право будь-якими, не забороненими законом, засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (п. 4 ст. 55). Крім того, зменшиться кількість кримінальних проваджень, оскільки вони можуть бути розпочаті тільки за заявою потерпілого, а в подальшому і закриті на підставі угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, що сприятиме спрощенню судового розгляду, відтак – зменшенню обсягів роботи працівників правоохоронних органів і суддєй.

Значимо, що в ч. 1 ст. 27 КПК України 1960 року вказувалось, що справи про злочини щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян, порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, якому і належить у такому разі право підтримувати обвинувачення. У КПК України чіткої вказівки щодо цього права потерпілого не зазначено. Так, у ст. 4 КПК України вказується, що винятком із принципу публічності є випадки, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого. Про це ж зазначається і в ч. 4 ст. 26 КПК України, де, крім того, вказується, що відмова потерпілого, його представника від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. У ст. 340 КПК України зазначено, що у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді головуючий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді. В цьому випадку кримінальне провадження за відповідним обвинуваченням набуває статусу приватного і здійснюється за процедурою приватного обвинувачення. Про процедуру приватного обвинувачення в КПК України не йдеться. Отже, про те, що потерпілий має

право підтримувати обвинувачення, в кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення законом чітко не визначено. На підставі викладеного вважаємо за доцільне внести зміни до ч. 4 ст. 26 КПК України і викласти її у такій редакції:

«4. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого, якому і належить у такому разі право підтримувати обвинувачення. Відмова потерпілого, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представника від обвинувачення, є безумовною підставою для закриття кримінального провадження».

З викладеного вбачається, що в КПК України законодавець залишив тільки функції обвинувачення у публічному та приватному порядку. Таку функцію обвинувачення, як приватно-публічне, зміст якої полягав у тому, що кримінальна справа порушувалась не інакше як за скаргою потерпілої і закриттю за примиренням сторін не підлягала, законодавець виключив і значно розширив інститут примирення. Відповідно до ч. 4 ст. 56 КПК України потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення на всіх стадіях кримінального провадження. Укладення угоди про примирення може ініціюватися і потерпілим, і підозрюваним або обвинуваченим у будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Отже, це вказує на те, що за КПК України примиритися підозрюваний з потерпілим можуть не тільки у кримінальних провадженнях приватного, а і публічного обвинувачення, це сприяє розширенню медіації в кримінальних провадженнях. На нашу думку, ця позиція законодавця є правильною, оскільки Україна з перших кроків самостійного державного будівництва прагне посісти гідне місце у світовому та європейському співтоваристві, питання прав людини нині набуває особливої актуальності, тому необхідність гармонізації свого законодавства відповідно до міжнародного має неабияке значення.

Як ми зазначали, в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення основна роль у реалізації обвинувачення належить потерпілому, тобто саме він має визначити обсяг і характер обвинувачення. Крім того, КПК України не передбачено виняткові випадки, які зазначались у ч. 3 ст. 27 КПК України 1960 року: якщо справа приватного обвинувачення має особливе громадське значення, а також у виняткових випадках, коли потерпілий у такій справі через свій безпорадний стан, залежність від обвинуваченого чи з інших причин не може

захистити свої законні інтереси, прокурор порушує справу і за відсутності скарги потерпілого. Дискусійним у цьому визначенні є поняття «особливе громадське значення». Як зазначає В. Т. Нора, воно чітко не визначено, є оцінювальним положенням (хоча це справи про злочини, що не становлять значну суспільну небезпеку, і законодавець вбачає у цій категорії кримінальних справ приватний інтерес) [1]. Наділення прокурора у виключних випадках правом розпочати кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення також має важливе значення, оскільки саме в таких випадках за певних обставин потерпілий самостійно не в змозі з різних причин (через побоювання, фізичний стан та ін.) повною мірою захистити свої порушені права, тому захистити його права повинна держава в особі прокурора. Відповідно до чинного законодавства участь прокурора у судовому засіданні є обов'язковою, крім випадків, коли розглядаються справи приватного обвинувачення. Закріпивши на конституційному рівні за прокуратурою функцію підтримання державного обвинувачення, держава визначила її важливу роль у захисті прав і свобод людини й громадянина.

Крім того, у ч. 4 ст. 27 КПК України 1960 року передбачалося, що прокурор має право в будь-який момент вступити в справу, порушену суддею за скаргю потерпілого, і підтримувати обвинувачення в суді, коли цього вимагає охорона державних або громадських інтересів чи прав громадян. Таке положення також заслуговує на увагу, оскільки в таких випадках, не маючи достатньої кваліфікації, потерпілий також не зможе повною мірою захистити свої порушені права та інтереси, але звертаємо увагу на те, що говоримо про захист приватних прав, а не державного чи громадського інтересу. Згідно із кримінально-процесуальним законодавством 1960 року, після вступу прокурора в справу приватного обвинувачення вона ставала справою публічного обвинувачення, тобто за примиренням сторін закриттю вже не підлягала. У такому випадку державний інтерес домінує над приватним. На нашу думку, слухна позиція В. Т. Нора, який вказує, що навряд чи є достатньо обґрунтовані підстави обмежувати дію принципу диспозитивності у цій категорії кримінальних справ [1]. Вважаємо, що в такому випадку кримінальні провадження у формі приватного обвинувачення не мають ставати справами публічного обвинувачення. Відповідно, незалежно від того, чи розпочате кримінальне провадження за заявою потерпілого, чи у визначених законом випадках прокурора, а також незалежно від підтримання обвинувачення прокурором чи потерпілим, слід залишити можливість примирення сторін.

Отже, вважаємо за доцільне у кримінальному процесуальному законодавстві більш конкретно розписати процедуру приватного обвинувачення і відповідно до викладеного внести відповідні зміни до ст. 477 КПК України, яку доповнити частинами 2–7 такого змісту:

«2. Заяву щодо кримінальних правопорушень, вказаних у ч. 1 ст. 477 КПК України, також має право подати представник, законний представник потерпілого. У виняткових випадках, коли потерпілий у такій справі через свій безпорадний стан, залежність від обвинуваченого чи з інших причин не може захистити свої законні інтереси, кримінальне провадження може розпочати прокурор, який невідкладно повідомляє потерпілого про розпочате кримінальне провадження. Прокурор додатково роз'яснює потерпілому його право давати показання або відмовитися їх давати і можливість підтримувати обвинувачення в суді в цьому кримінальному провадженні.

3. У кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення право підтримувати обвинувачення належить потерпілому, його представнику, законному представнику, а у виключних випадках – прокурору.

4. Якщо кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочато прокурором, то потерпілий, якому роз'яснені його права, уповноважений:

- а) давати показання і підтримувати обвинувачення в суді;
- б) давати показання, але відмовитися підтримувати обвинувачення і дати письмову згоду на підтримання обвинувачення прокурором;
- в) відмовитися давати показання і підтримувати обвинувачення в суді. У цьому випадку кримінальне провадження підлягає закриттю.

5. Прокурор має право в будь-який момент вступити в справу приватного обвинувачення і підтримувати обвинувачення в суді, коли цього вимагає охорона інтересів чи прав громадян.

6. Кримінальні провадження у разі подачі зустрічної заяви об'єднуються в одне провадження.

7. У разі примирення потерпілого з обвинуваченим, підсудним у кожному випадку кримінальне провадження підлягає закриттю. Примирення може здійснюватися до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку».

---

1. Нор В. Т. Публічність і диспозитивність у кримінальному процесі України: суть, пріоритети, взаємодія, сфера дії / В. Т. Нор. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=0&d=319>

2. Шейфер С. А. Проблемы реформирования производства по делам частного обвинения в духе расширения частных начал в уголовном процессе РФ / С. А. Шейфер, Н. Е. Петрова // Государство и право. – 1999. – № 6.

3. Михайленко О. Публічне та приватне обвинувачення. Історія зародження, співвідношення та розвиток / О. Михайленко // Прокуратура, людина, держава. – 2004. – № 3 (33). – С. 36–40.

4. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. – Т. 1 / О. М. Бандурка, С. М. Блажівський, С. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.

6. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О. А. Бандурки, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронока. – Х.: Фактор, 2013. – 1072 с.

Сорока С. А., Рымарчук Р. Н. Уголовное производство в форме частного обвинения: дискуссионные вопросы

Рассмотрены актуальные вопросы уголовного процесса, которые появляются во время использования правового института частного обвинения. Проведение досудебного расследования в уголовных производствах в форме частного обвинения будет способствовать быстрому, полному и беспристрастному расследованию и судебному рассмотрению данной категории дел. С целью обеспечения защиты нарушенного права пострадавшего в уголовном производстве в форме частного обвинения предложено расширить участие прокурора.

Ключевые слова: уголовное производство, потерпевший, частное обвинение, прокурор.

Soroka S. O., Rymarchuk R. M. Criminal procedure in a form of private indictment: arguable questions

The article is devoted to the contemporary issues of criminal procedure that arise while applying legal institution of private indictment. In compliance with the legislation on criminal procedure of Ukraine it is envisaged the possibility to enforce the function of accusation in public and private sphere. The principle of publicity dominates in criminal procedure in force, however in case of criminal offenses in the field of legal rights and interests of individuals, the legislator could not stay beyond the interest of complainant as to the imposition of criminal liability and punishment of individual. Private indictment appeared earlier than public; it developed in various countries of the world, and is still improving on the contemporary level of social and state development. According to the code of criminal procedure of Ukraine the peculiarity of criminal procedure in the form of private indictment appears to be the fact that the legislator foresaw the conduction of pre-trial investigation. The prosecutor and investigator within their competence are obliged to begin

pre-trial investigation, but the ground in such a case is solely the claim of a claimant, which reveals his active role in comparison with the prosecutor or investigator. Pre-trial investigation in criminal procedure in the form of private indictment will encourage faster, just and fair investigation and judicial trial of the aforementioned category of cases, possibility in every concrete case to identify a person who committed criminal offense in order to bring him to responsibility and the claimant will be able to protect his violated rights. With the aim to ensure the protection of the claimant in criminal procedure in the form of private indictment we put forward a proposition to broaden the participation of the prosecutor.

Key words: *criminal procedure, claimant, private indictment, prosecutor.*

Стаття надійшла 05 травня 2014 р.